

Examining the Implication of the Hadith "La Yuhibbuka Illa Mu'min Wa La Yabghuduka Illa Munafiq" on the Imamate of Amir al-Mu'minin Ali and the Rejection of Abu Bakr's Caliphate Based on Sunni Sources

Omid Shirini*

Abstract

The discussion of Imamate and Caliphate after the Prophet Muhammad (PBUH) is among the most significant and controversial issues in Islamic history, constantly attracting the attention of scholars and theologians from both Sunni and Shia traditions. One of the most important textual evidences in this regard is the noble hadith: "None loves you except a believer, and none hates you except a hypocrite." In this narration, Imam Ali is introduced as a criterion for distinguishing between faith and hypocrisy, which clearly indicates his superiority and unique position. However, in the post-Prophetic events such as Saqifah, this status was disregarded. Therefore, the main question of the present study is to demonstrate, based on the aforementioned hadith, that the immediate Imamate of Imam Ali was the only option approved by the Prophet, and that the Caliphate of Abu Bakr stands in direct contradiction to this Prophetic criterion. The necessity of this research lies in the fact that the hadith under discussion has been transmitted in various Sunni sources and plays a pivotal role in affirming the legitimacy of Imam Ali while rejecting the Caliphate of Abu Bakr. Employing a descriptive-analytical method and adopting a hadith-historical approach, this study investigates the hadith "None loves you except a believer, and none hates you except a hypocrite" in Sunni sources, and by relying on narrations, historical reports, and statements of their eminent scholars, it

* Level Four Hawza Researcher, Theology with Specialization in the Imamate of Ahl al-Bayt, International Foundation of Imamate, Qom, Iran, heydarshirin59@gmail.com

Date received: 23/01/2025, Date of acceptance: 22/04/2025

establishes the Imamate of Imam Ali and refutes Abu Bakr's Caliphate. The findings reveal that this hadith provides definitive evidence for the superiority and Imamate of Imam Ali, while Abu Bakr's conduct reflects a manifest expression of hatred and hypocrisy toward the Imam.

Keywords: "None loves you except a believer, and none hates you except a hypocrite", Imamate, Superiority, Imam Ali, Abu Bakr.

Introduction

Among theological doctrines, the discussions on Imamate hold exceptional significance, and have always been a matter of debate and disagreement. Some have considered the immediate succession to the Prophet (PBUH) to be the right of Imam Ali, while others have claimed the Caliphate of Abu Bakr. The proponents of Imam Ali's Imamate have relied on both rational and transmitted proofs to establish his legitimacy. Among the transmitted proofs, narrations centered on faith, disbelief, and hypocrisy—in other words, love and hatred—occupy a distinguished position, to the extent that they can be used to affirm the Imamate of Imam Ali. One such narration is the statement of the Holy Prophet (PBUH) addressed to Imam Ali: "None loves you except a believer, and none hates you except a hypocrite," which signifies the Imamate of the Imam.

The necessity of this study lies in the fact that it strengthens the foundation of legitimacy for the Imamate of Imam Ali and challenges the claim of Abu Bakr's Caliphate. The hadith "None loves you except a believer, and none hates you except a hypocrite" has been transmitted in numerous sources; however, no independent thesis, article, or website has specifically investigated the doctrinal implications of this noble Prophetic tradition. Only some scholars and researchers have briefly referred to it within their broader discussions. Al-ʿAllāmah al-Amīnī states: "If there is any hadith that is mutawātir (mass-transmitted) with absolute certainty of its issuance from the source of Prophethood, it is this hadith" (al-Amīnī, 1416 AH, vol. 3, p. 265). Similarly, the late al-Ṭabrisī in *Iʿlām al-Warā* after citing several narrations, including this noble hadith, explicitly asserts: "These reports indicate the Imamate of Imam Ali and clarify that he is the most deserving individual for leadership and succession" (al-Ṭabrisī, 1417 AH, vol. 1, p. 321).

Materials & Methods

This study adopts a comprehensive descriptive-analytical method with a hadith-historical approach, relying on Sunni sources to examine the implications of the aforementioned hadith in affirming the immediate Imamate of Imam Ali and refuting the Caliphate of Abu Bakr.

Discussion & Results

The noble hadith “None loves you except a believer, and none hates you except a hypocrite” has been narrated by a large number of eminent Sunni scholars throughout different centuries. For this reason, it is regarded among Sunnis as *mutawātir* (mass-transmitted), possessing a high degree of authenticity, with many of their authorities affirming its soundness. This hadith clearly indicates the superiority of Imam Ali and, consequently, his Imamate while negating the Caliphate of Abu Bakr. The reason is that Imam Ali, as highlighted in this hadith, due to his unique qualities and virtues which others lacked, was made by the Prophet (PBUH) the criterion for distinguishing true faith from hypocrisy and was declared the most beloved believer to the Messenger of God. This love is emphasized in connection with religious matters. It follows, therefore, that whoever possesses greater virtue and a higher rank in faith and Islam is more deserving of leadership and succession after the Prophet (PBUH), which is the loftiest station in religion after Prophethood. This privilege is exclusive to Imam Ali. According to Ibn Taymiyyah’s principle, such exclusivity itself constitutes superiority, and superiority necessarily entails Imamate.

Historical evidence further demonstrates that Abu Bakr showed hostility toward Imam Ali, disregarded his rights, and even spoke against him. Based on this noble hadith, such behavior is an explicit manifestation of hypocrisy, thereby disqualifying Abu Bakr from the succession of the Messenger of God.

Conclusion

This study demonstrates that the hadith “None loves you except a believer, and none hates you except a hypocrite” provides definitive evidence for the immediate Imamate of Imam Ali and the superiority of his rank in faith and virtue. By examining Sunni sources and historical reports, the research confirms that Imam Ali was uniquely designated by the Prophet (PBUH) as the criterion for distinguishing

true believers from hypocrites, making him the most deserving of leadership after the Prophet. Conversely, historical evidence of Abu Bakr's hostility toward Imam Ali demonstrates that he did not meet this Prophetic criterion, thereby challenging the legitimacy of his Caliphate. These findings highlight the crucial role of transmitted narrations in affirming the rightful leadership in early Islam and underscore the unparalleled status of Imam Ali.

Bibliography

Qur'an

- Ajri, Muhammad ibn al-Husayn, (1420 AH). *Al-Shari'ah*, edited by Abdullah ibn Umar ibn Sulayman al-Damiji, Riyadh: Dar al-Watan, 2nd edition.
- Ibn Abi al-Hadid, Abd al-Hamid ibn Hibat Allah, (1404 AH). *Sharh Nahj al-Balagha*, edited by Muhammad Abu al-Fadl Ibrahim, Qom: Maktabat Ayatollah al-Mar'ashi al-Najafi, 1st edition.
- Ibn Abi Shaybah, Abdullah ibn Muhammad, (1436 AH). *Al-Musannaf*, edited by Saad ibn Nasir Abu Habib al-Shathri, Riyadh: Dar Kunuz Ishbiliya for Publishing and Distribution, 1st edition.
- Ibn Abi Ya'la, Ahmad ibn Ali, (1404 AH). *Musnad Abi Ya'la*, edited by Husayn Salim Asad, Damascus: Dar al-Ma'mun for Heritage, 1st edition.
- Ibn Taymiyyah al-Harani, Ahmad ibn Abd al-Halim, (1406 AH). *Minhaj al-Sunnah al-Nabawiyyah*, edited by Muhammad Rashad Salem, [Place not given]: Imam Muhammad ibn Saud Islamic University, 1st edition.
- Ibn Taymiyyah al-Harani, Ahmad ibn Abd al-Halim, (1425 AH). *Majmu' al-Fatawa*, Medina: King Fahd Complex for Printing the Holy Qur'an.
- Ibn Hajar al-Haytami, Ahmad ibn Muhammad, (1417 AH). *Al-Sawa'iq al-Muhriqah 'ala Ahl al-Rafd wa al-Dalal wa al-Zandaqa*, edited by Abd al-Rahman ibn Abd Allah al-Turki and Kamil Muhammad al-Kharrat, Lebanon: Mu'assasat al-Risalah, 1st edition.
- Ibn Hanbal, Ahmad ibn Muhammad, (1421 AH). *Musnad Ahmad*, edited by Shu'ayb al-Arna'ut and 'Adil Murshid, [Place not given]: Mu'assasat al-Risalah, 1st edition.
- Ibn Shahin, Umar ibn Ahmad, (1415 AH). *Sharh Madhahib Ahl al-Sunnah wa Ma'rifat Shara'i' al-Din wa al-Tamassuk bi al-Sunan*, edited by 'Adil ibn Muhammad, [Place not given]: Mu'assasat Qurtuba for Publishing and Distribution, 1st edition.
- Ibn Asakir, Ali ibn al-Hasan, (1421 AH). *Mu'jam*, edited by Wafa Taqi al-Din, Damascus: Dar al-Basha'ir, 1st edition.
- Ibn Faris, Ahmad, (1404 AH). *Mu'jam Maqayis al-Lughah*, edited by Harun, Abd al-Salam Muhammad, Qom: Maktab al-I'lam al-Islami, 1st edition.
- Ibn Qutaybah al-Dinuri, Abdullah ibn Muslim, (1418 AH). *Al-Imamah wa al-Siyasa*, Beirut: Dar al-Kutub al-Ilmiyyah.

119 Abstract

- Ibn Qaysarani, Muhammad ibn Tahir, (1416 AH). Dhakhirat al-Huffaz, edited by Abd al-Rahman al-Friyuwi, Riyadh: Dar al-Salaf, 1st edition.
- Ibn Manzur, Muhammad ibn Mukram, (1402 AH). Mukhtasar Tarikh Dimashq, edited by Ruhiyyah al-Nahas, Riyadh Abd al-Hamid Murad, and Muhammad Mutay', Damascus: Dar al-Fikr, 1st edition.
- Ibn Mihran al-Askari, al-Hasan ibn Abd Allah, (n.d.). Jamhara al-Amthal, Beirut: Dar al-Fikr.
- Istri Abadi, Abd al-Jabbar ibn Ahmad, (1422 AH). Sharh al-Usul al-Khamsah, edited by Ahmad ibn Husayn Abu Hashim and Samir Mustafa Rabab, Beirut: Dar Ihya' al-Turath al-Arabi.
- Amini, Abd al-Husayn, (1416 AH). Al-Ghadir fi al-Kitab wa al-Sunnah wa al-Adab, Qom: Markaz al-Ghadir for Islamic Studies.
- Ijji, Abd al-Rahman ibn Ahmad, (n.d.). Al-Mawaqif fi 'Ilm al-Kalam, Beirut: 'Alam al-Kutub.
- Bukhari, Muhammad ibn Isma'il, (1311 AH). Sahih al-Bukhari, edited by a group of scholars, Egypt: Bial-Matba'ah al-Kubra al-Amiriyah.
- Baghdadi, Abd al-Qahir ibn Tahir, (2003 CE). Usul al-Iman, Beirut: Maktabat al-Hilal.
- Baghawi, al-Husayn ibn Mas'ud, (1403 AH). Sharh al-Sunnah, edited by Shu'ayb al-Arna'ut and Muhammad Zuhayr al-Shawish, Beirut: Al-Maktab al-Islami, 2nd edition.
- Baladhuri, Ahmad ibn Yahya, (1417 AH). Jumal min Ansab al-Ashraf, edited by Suhail Zakari and Riyadh al-Zarkali, Beirut: Dar al-Fikr, 1st edition.
- Tirmidhi, Muhammad ibn Isa, (1395 AH). Sunan al-Tirmidhi, edited by Ahmad Muhammad Shakir, Muhammad Fu'ad Abd al-Baqi, and Ibrahim 'Atwah 'Awad al-Mudarris fi al-Azhar al-Sharif, Egypt: Mustafa al-Babi al-Halabi Library & Press, 2nd edition.
- Taftazani, Mas'ud ibn 'Umar, (1412 AH). Sharh al-Maqasid, edited by 'Umayrah, Abd al-Rahman, Qom: al-Sharif al-Radhi.
- Hakim al-Nisaburi, Muhammad ibn Abd Allah, (1397 AH). Ma'rifat 'Ulum al-Hadith, edited by Sayyid Mu'azzam Husayn, Beirut: Dar al-Kutub al-'Ilmiyya, 2nd edition.
- Hakim al-Nisaburi, Muhammad ibn Abd Allah, (1411 AH). Al-Mustadrak 'ala al-Sahihayn, edited by Mustafa Abd al-Qadir 'Ata, Beirut: Dar al-Kutub al-'Ilmiyya, 1st edition.
- Dhahabi, Muhammad ibn Ahmad, (1405 AH). Siyar A'lam al-Nubala', edited by a group of scholars under supervision of Shaykh Shu'ayb al-Arna'ut, [Place not given]: Mu'assasat al-Risalah, 3rd edition.
- Sa'di, Abd al-Rahman ibn Nasir, (1420 AH). Taysir al-Karim al-Rahman fi Tafsir Kalam al-Mannan, edited by Abd al-Rahman ibn Mu'alla al-Luwaihiq, [Place not given]: Mu'assasat al-Risalah, 1st edition.
- Sufiri, Muhammad ibn 'Umar, (1425 AH). Al-Majalis al-Wa'ziyya fi Sharh Ahadith Khayr al-Bariyya min Sahih al-Imam al-Bukhari, edited by Ahmad Fathi Abd al-Rahman, Beirut: Dar al-Kutub al-'Ilmiyya, 1st edition.
- Suyuti, Abd al-Rahman ibn Abi Bakr, (1426 AH). Jami' al-Jawami' al-Ma'roof, edited by Mukhtar Ibrahim al-Haij, Abd al-Hamid Muhammad Nada, and Hasan Isa Abd al-Zahir, Cairo: Al-Azhar al-Sharif, 2nd edition.

Shashi, Ahmad ibn Muhammad, (1402 AH). Usul al-Shashi, Beirut: Dar al-Kitab al-‘Arabi.

Shahrastani, Muhammad ibn Abd al-Karim, (n.d.). Al-Milal wa al-Nihal, [Place not given]: Mu’assasat al-Halabi.

Tabarsi, Fadl ibn Hasan, (1417 AH). I’lam al-Wara bi A’lam al-Huda, edited by Mu’assasat Ahl al-Bayt, Qom: Ahl al-Bayt, 3rd edition.

Tabari, Muhammad ibn Jarir, (n.d.). Tarikh al-Tabari, Beirut: Dar al-Kutub al-Ilmiyya.

‘Usami, Abd al-Malik ibn Husayn, (1419 AH). Samt al-Nujum al-‘Awali fi Anba’ al-Awwal wa al-Tawali, edited by ‘Adil Ahmad Abd al-Mawjud and Ali Muhammad Mu’awwad, Beirut: Dar al-Kutub al-‘Ilmiyya, 1st edition.

Farahidi, Khalil ibn Ahmad, (1409 AH). Al-‘Ayn, Qom: Nashr Hijrat, 2nd edition.

Qustalani Qutaybah, Ahmad ibn Muhammad, (n.d.). Al-Mawahib al-Ladunniyyah bil-Manah al-Muhammadiyah, Egypt: Al-Maktabah al-Tawfiqiyyah.

Muzi, Yusuf ibn Abd al-Rahman, (1403 AH). Tuhfat al-Ashraf bi Ma’rifat al-Atraf, edited by Abd al-Samad Sharaf al-Din, [Place not given]: Al-Maktab al-Islami, 2nd edition.

بررسی دلالتی حدیث لا یحبک الا مؤمن و لا یبغضک الا منافق بر امامت حضرت امیرالمؤمنین علی (ع) و نفی خلافت ابوبکر بر اساس منابع عامه

امید شیرینی*

چکیده

بحث پیرامون امامت و خلافت پس از پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله از مهم‌ترین و چالش‌برانگیزترین مسائل در تاریخ اسلام است که همواره مورد توجه اندیشمندان و متکلمان عامه و خاصه بوده است. یکی از استنادات مهم در این زمینه، حدیث شریف «لا یحبک الا مؤمن و لا یبغضک الا منافق» است. در این حدیث، حضرت امیرالمؤمنین علی (ع) به عنوان معیاری برای تشخیص ایمان و نفاق افراد معرفی شده است که بر افضلیت و جایگاه بی‌بدیل آن حضرت دلالت دارد، ولی در وقایع پس از پیامبر صلی الله علیه و آله نظیر سقیفه، این جایگاه نادیده گرفته شد. بنابراین مسئله اصلی پژوهش حاضر در این است که با تکیه بر حدیث فوق، امامت بلافصل حضرت امیرالمؤمنین علی (ع) را به عنوان تنها گزینه مورد تأیید نبوی اثبات کند و نشان دهد که خلافت ابوبکر در تعارض آشکار با این معیار نبوی قرار دارد. این پژوهش از آن جهت ضرورت دارد که حدیث مورد بحث در منابع مختلف عامه نقل شده و نقش کلیدی در اثبات حقانیت حضرت امیرالمؤمنین علی (ع) و نفی خلافت ابوبکر دارد. این پژوهش با روش توصیفی-تحلیلی و با رویکرد حدیثی-تاریخی به بررسی حدیث «لا یحبک الا مؤمن و لا یبغضک الا منافق» در منابع عامه می‌پردازد و با استناد به روایات، گزارش‌های تاریخی و اقوال بزرگان آنها امامت حضرت امیرالمؤمنین علی (ع) را ثابت کرده و خلافت ابوبکر را نفی می‌کند. یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد که حدیث مذکور،

* دانش‌پژوه سطح چهار حوزه علمی، کلام با گرایش امامت اهل بیت، بنیاد بین‌المللی امامت، قم، ایران،
heydarshirin59@gmail.com

تاریخ دریافت: 1403/11/04، تاریخ پذیرش: 1404/02/02

دلالت قطعی بر افضلیت و امامت حضرت امیرالمومنین علی (ع) دارد و رفتار ابوبکر، نمود بارز بغض و نفاق نسبت به امام است.

کلیدواژه‌ها: لایحک الا مؤمن و لایبغضک الا منافق، امامت، افضلیت، امام علی، ابوبکر.

1. مقدمه

در میان معارف اعتقادی، مباحث امامت از اهمیت فوق‌العاده‌ای برخوردار است. از این‌رو همواره این مباحث مطرح و مورد اختلاف واقع شده است. در این میان برخی امامت و جانشینی بلافصل پیامبر ﷺ را حق حضرت امیرالمومنین علی (ع) دانسته و برخی دیگر قائل به خلافت ابوبکر شده‌اند. باورمندان به امامت حضرت امیرالمومنین علی (ع) برای اثبات حقانیت آن حضرت به دلایل عقلی و نقلی تمسک جسته‌اند. در میان این دلایل نقلی احادیثی بر محور ایمان، کفر و نفاق یا به عبارت دیگر حب و بغض، جایگاه ویژه‌ای را از آن خود کرده است تا جایی که می‌توان از آن برای اثبات امامت حضرت امیرالمومنین علی (ع) استفاده کرد. از جمله احادیث، فرمایش رسول گرامی اسلام ﷺ خطاب به حضرت امیرالمومنین علی (ع) است: «لا یحک الا مؤمن و لا یبغضک الا منافق» که بیان‌گر امامت آن حضرت است. این پژوهش از آن جهت ضرورت دارد که مبنای مشروعیت امامت حضرت امیرالمومنین علی (ع) را تقویت کرده و ادعای خلافت ابوبکر را به چالش کشانده است.

حدیث «لا یحک الا مؤمن و لا یبغضک الا منافق» در منابع مختلفی نقل شده است، ولی هیچ منبع، پایان‌نامه، مقاله و یا سایتی، مستقل به بررسی دلالتی این حدیث شریف نبوی پرداخته و فقط برخی از بزرگان و پژوهشگران ضمن مباحثشان به آن اشاره کرده‌اند.

علامه امینی می‌فرماید: «گر حدیث متواتری باشد که به صدور آن از منبع رسالت قطعیت وجود داشته باشد، همین حدیث است» (امینی، 1416ق، ج 3، ص 265).

مرحوم طبرسی در اعلام الوری بعد از نقل چند حدیث از جمله این حدیث شریف تصریح می‌کند: «این اقوال حاکی از امامت حضرت امیرالمومنین علی (ع) است و بیان می‌کند که آن حضرت اولی‌ترین فرد برای امامت و خلافت است» (طبرسی، 1417ق، ج 1، ص 321).

بنابراین امتیازی که این پژوهش دارد، این است که به صورت جامع با روش توصیفی - تحلیلی و با رویکرد حدیثی - تاریخی بر اساس منابع عامه به دلالت حدیث مذکور در اثبات امامت بلافصل حضرت امیرالمومنین علی (ع) و نفی خلافت ابوبکر پرداخته است.

2. اعتبار حدیث

«حدیث» در لغت به معنای سخن و گفتار است و در اصطلاح آن چیزی است که به قول، فعل و تقریر پیامبر منسوب است (ابن تیمیه، 1425ق، مجموع الفتاوی، ج 18، ص 6). عامه برای اطمینان از صحت و اعتبار احادیث به بررسی دقیق سلسله راویان می‌پردازند تا ثابت شود که حدیث به درستی و بدون تحریف از پیامبر اسلام ﷺ نقل شده باشد و تواتر آن ثابت گردد.

«حدیث متواتر» نیز حدیثی است که افراد متعددی آن خبر را نقل کنند و توافق این افراد بر کذب عادتاً محال باشد و این دو شرط در تمام طبقات احراز شود (شاشی، 1402ق، ص 272). یکی از احادیث متواتر، حدیث شریف «لا یحبک الا مؤمن و لا یبغضک الا منافق» است که تعداد کثیری از بزرگان عامه در قرون مختلف از شهرهای گوناگون به گونه‌ای که توافق آنها بر کذب عادتاً محال است، این حدیث را از قول پیامبر ﷺ در شأن حضرت امیرالمؤمنین علی (ع) نقل کرده‌اند.¹ سهیل زکار و ریاض زرکلی محقق کتاب انساب الاشراف بلاذری در ذیل این حدیث تصریح کرده‌اند: «قول پیامبر درباره حضرت علی در میان مسلمانان متواتر است» (بلاذری، 1417ق، ج 3، ص 249) و از اعتبار بالایی برخوردار می‌باشد و لذا آنها باید ملزم به پذیرش مدلول آن باشند.

همچنین بسیاری از بزرگان عامه بر صحت حدیث لا یحبک الا مؤمن و لا یبغضک الا منافق در شأن حضرت امیرالمؤمنین علی (ع) تصریح کرده‌اند که عبارتند از:

ترمذی (متوفای 279): این حدیث حسن و صحیح است (ترمذی، 1395ق، ج 5: 643).
حاکم نیشابوری (متوفای 405): این حدیث در کتب صحیح آمده است (حاکم نیشابوری، 1397ق، 180).

بغوی (متوفای 516): صحیح است (بغوی، 1403ق، ج 14، 114).

ابن عساکر (متوفای 571): صحیح است (ابن عساکر، 1421ق، ج 2: 1194).

مزی (متوفای 742): حسن و صحیح است (مزی، 1403، ج 7: 372).

ذهبی (متوفای 748): من طرق حدیث طبر و حدیث من کنت مولاه که صحیح‌تر از حدیث طبر است، جمع‌آوری کردم، ولی صحیح‌تر از آن حدیثی است که مسلم از علی بن ابی طالب نقل کرده است که پیامبر به او فرموده است: لا یحبک الا مؤمن و لا یبغضک الا منافق! این پیچیده‌تر از دو حدیث قبل است؛ زیرا او را گروهی دوست داشتند که بهره‌ای از

ایمان نداشتند و گروهی نیز او را دشمن داشتند که مسلمان بودند، خدا دانا است (ذهبی، 1405ق، ج 17: 169).

سیوطی (متوفای 911): حسن و صحیح است (سیوطی، 1426ق، ج 3: 33).

سعد بن ناصر ششری محقق کتاب مصنف ابن ابی شیبہ در ذیل این حدیث در پاورقی کتاب می‌نویسد: این حدیث صحیح است، مسلم و احمد نیز این روایت را در کتاب خود نقل کرده‌اند (ابن ابی شیبہ، 1436ق، ج 18: 54).

شعیب الأرئوط و عادل مرشد محقق کتاب مسند احمد نیز در ذیل این حدیث در پاورقی کتاب می‌نویسد: اسناد آن بنابر نظر بخاری و مسلم صحیح است (ابن حنبل، 1421ق، ج 2: 316).

إبراهیم عطوة عوض المدرس محقق سنن ترمذی بعد از نقل حدیث و سخن ترمذی در پاورقی کتاب می‌نویسد: البانی نیز حکم به صحت حدیث داده است (ترمذی، 1395ق، ج 5: 643).

حسین سلیم اسد محقق کتاب مسند ابی یعلی در ذیل این حدیث می‌نویسد: اسناد آن صحیح است (ابن ابی یعلی، 1404ق، ج 1: 250).

بنابراین حدیث مذکور که از پیامبر اکرم ﷺ در شأن حضرت امیرالمؤمنین علی (ع) نقل شده است، از نظر سندی در بالاترین درجه اعتبار یعنی تواتر قرار دارد و از دیدگاه بسیاری از بزرگان عامه، حدیثی صحیح و کاملاً معتبر شناخته شده است و لذا آنها باید به مدلول حدیث یعنی افضلیت حضرت امیرالمؤمنین علی (ع) و در نتیجه امامت آن حضرت ملتزم باشند.

3. امامت حضرت امیرالمؤمنین (ع)

پیش از ورود به بحث لازم به ذکر است که «افضل» صفت تفضیلی کلمه «فضل» است و همان معنای «فضل» بر آن بار می‌شود و در مقابل «نقص» است (ابن منظور، 1414ق، ج 11، ص 524) و از کلمات عموم عامه بر می‌آید که آنها افضلیت را فقط به معنای کثرت ثواب می‌دانند. قاضی عبدالجبار معتزلی می‌گوید:

افضل به معنای اکثر الثواب است و لذا راه شناخت افضل را شرع می‌دانند؛ زیرا عقل نمی‌تواند مقدار ثواب و عقاب را معین کند (استرآبادی، 1422ق، ص 519).

تفتازانی نیز بعد از ذکر فضائل حضرت امیرالمؤمنین علی (ع) می‌گوید:

در اینکه علی دارای این فضائل و کرامات است، نزاعی نیست؛ اما این فضائل دلالت بر افضلیت به معنای کثرت ثواب و کرامت در نزد خدا نمی‌کند (تفتازانی، 1412ق، ج 5، ص 299).

بنابراین از نگاه عامه افضل به معنای اکثر الثواب است و ممکن است یک نفر فضائل و کراماتش زیاد باشد، ولی اکثر الثواب نباشد و لذا افضل نخواهد بود.

«مام» نیز در لغت بر وزن فعال، اسم مصدر است و به معنای «مقتدا» استعمال شده است (ابن فارس، 1404ق، ج 1، ص 28؛ فراهیدی، 1409ق، ج 8، ص 428) و در اصطلاح کسی است که در امور دینی و دنیوی به عنوان خلیفه پیامبر ﷺ ریاست عمومی دارد (تفتازانی، 1412ق، ج 5، ص 234)، به گونه‌ای که پیروی از او بر همه امت واجب است (ایجی، بی‌تا، ج 8، ص 345) و باید بهترین اهل زمان خود در شرایط امامت باشد و اگر فرد بهتری وجود داشته باشد، نباید امامت به شخص دیگری سپرده شود و اگر مردم امامت را به شخص مفضول بدهند، او از پادشاهان است؛ نه از امامان (بغدادی، 2003م، ص 232).

با ذکر این مقدمه باید گفت: حدیث شریف «لا یحبک الا مؤمن و لا یغضک الا منافق» به دو تقریر بر امامت حضرت امیرالمؤمنین علی (ع) دلالت دارد که به قرار زیر است:

13.1 تقریر اول

محبت در فرهنگ اسلامی یکی از مفاهیم ارزشمند است و هرکس محبت او بدون هیچ قید و شرطی اینچنین از سوی رسول اکرم: ملاک ایمان و نفاق افراد قرار بگیرد، به یقین نزد خود پیامبر ﷺ محبوب‌ترین افراد است و هرکس محبوب‌ترین افراد نزد رسول خدا ﷺ باشد، افضل خواهد بود؛ زیرا دارای ویژگی‌هایی است که دیگران فاقد آن می‌باشند و در این باره احادیث بسیاری وجود دارد که محبوبیت حضرت امیرالمؤمنین علی (ع) را نزد پیامبر اکرم ﷺ بیان می‌کند و می‌توان از آنها به عنوان شاهد استفاده کرد که به دو نمونه از آنها اشاره می‌کنیم:

از جمیع بن عمیر نقل شده است که گفت: همراه عمه‌ام بر عایشه وارد شدیم و سؤال کردیم که محبوب‌ترین مردم نزد رسول خدا چه کسی است؟ عایشه گفت: «حضرت

فاطمه»، گفتیم در میان مردان محبوب‌ترین فرد نزد رسول خدا کیست؟ عایشه گفت: «همسر او که کارش نماز و روزه است» (ترمذی، 1395ق، ج 5، ص 701).

از معاویه بن ثعلبه نقل شده است که مردی نزد ابوذر آمد و گفت: آیا به من می‌گویی که محبوب‌ترین افراد نزد تو چه کسی است؟ زیرا می‌دانم محبوب‌ترین مردم در نزد تو محبوب‌ترین آنها در نزد رسول خدا است. ابوذر فرمود: «بله، به خدای کعبه که محبوب‌ترین مردم نزد من، محبوب‌ترین مردم نزد رسول خدا است» و سپس با دستش به سمت حضرت علی بن ابی‌طالب (ع) اشاره کرد، درحالی که آن حضرت در کنارش به نماز ایستاده بود (ابن قیسرانی، 1416ق، ج 2، 1199).

باید دانست که این مطلب در نزد عامه آنقدر واضح و مشخص است که قسطلانی قتیبی، سفیری، ابن حجر هیثمی و ... قریب به یک مضمون از ولی بن عراقی نقل کرده‌اند که او گفت:

محبت می‌تواند به دلیل امور دینی و دنیوی باشد، اگر منشأ محبت به خاطر امر دینی باشد، لازمه افضلیت است و هرکس افضل باشد، محبت ما به او بیشتر است و با وجود افضل اگر شخص دیگری را بیشتر دوست داشته باشیم، این تناقض است، ولی اگر محبت به خاطر امر دنیوی مثل: احسان و خویشاوندی باشد، تناقض نیست. حال اگر کسی علی بن ابی‌طالب را بیشتر از ابوبکر به دلیل امر دنیوی دوست داشته باشد تناقضی نیست، ولی اگر علی بن ابی‌طالب را به دلیل امر دینی بیشتر از ابوبکر دوست داشته باشد، او را از ابوبکر افضل می‌داند و این جایز نیست. (قسطلانی قتیبی، بی‌تا، ج 2، ص 704؛ سفیری، 1425ق، ج 2، ص 169؛ ابن حجر هیثمی، 1403ق، ج 1، ص 187).

در پاسخ به ولی بن عراقی باید گفت: چرا جایز نیست که حضرت علی بن ابی‌طالب (ع) را بیشتر از ابوبکر دوست داشته باشیم؟ محبت حضرت امیرالمؤمنین علی (ع) به عنوان نشانه‌ای از ایمان مطرح شده است و این محبت می‌تواند ایمان مسلمانان را تقویت کند و کسی که سبب تقویت ایمان مسلمانان می‌شود، خود بالاترین درجه از ایمان و اسلام را دارد و هرکس فضیلت بیشتر و شأن بالاتری از ایمان و اسلام داشته باشد، برای امامت و خلافت پس از رسول خدا ﷺ که بالاترین منازل دین بعد از نبوت است، شایسته‌تر است؛ زیرا چنان‌که گفته شد، قدمی ثابت‌تر، پاداش و بهره‌ای بیشتر در دین دارد و شایسته مقام امامت است.

می‌دهند و کینه‌های درونشان را آشکار می‌کنند، آنگاه نفاقشان روشن می‌شود و این مقتضای حکمت الهی است (سعدی، 1420ق، ص 789).

حال می‌گوییم: شهرستانی در کتاب الملل و النحل خود به 10 اختلاف بعد از پیامبر اشاره می‌کند که هر کدام نوعی امتحان برای امت بود که حب و بغض درون خود را اظهار کنند که ما در این مقاله فقط به یکی از آنها اشاره می‌کنیم. شهرستانی می‌گوید:

پنجمین اختلاف در باب امامت است که بزرگ‌ترین اختلاف در میان امت اسلامی می‌باشد، زیرا هیچ شمشیری در اسلام به اندازه شمشیر بر سر مسئله امامت کشیده نشده است تا جایی که مهاجرین و انصار در این مورد با یکدیگر به اختلاف افتادند ... (شهرستانی، بی‌تا، ج 1، ص 22).

در این اختلاف تعداد بسیاری از مسلمانان حب و بغض درون خود را ظاهر کردند، کسانی که در اثر محبت پیرو حضرت امیرالمؤمنین علی (ع) بودند، مؤمن شناخته شدند و کسانی که با آن حضرت به مخالفت برخاستند، نفاقشان ظاهر شد.

خوب است که ادامه این اختلاف را از زبان خود عمر در کتاب بخاری بشنویم تا مؤمنان واقعی و منافقان را بشناسیم. خلاصه نقل بخاری از این قرار است که در آخرین حج عمر، عبدالرحمن بن عوف به او گفت: مردی گفته است که اگر عمر بمیرد، با شخص دیگری بیعت خواهد کرد. عمر خشمگین شد و تصمیم گرفت که مردم را از این افراد هشدار دهد. عبدالرحمن او را از این کار در موسم حج منع کرد و پیشنهاد داد که این موضوع را در مدینه مطرح کند. عمر پذیرفت و گفت: در اولین سخنرانی در مدینه آن را مطرح خواهم کرد. سرانجام در روز جمعه‌ای برای سخنرانی به مسجد آمد و بعد از سخنانی گفت:

به من رسیده است که کسی از شما می‌گوید: اگر عمر بمیرد با فلانی بیعت خواهم کرد. بدانید بیعت با ابوبکر ناگهانی بود و تمام شد، هر کس بدون مشورت با مسلمانان با کسی بیعت کند، او و کسی که با او بیعت کرده است، باید کشته شوند. وقتی پیامبر از دنیا رفت، انصار با ما مخالفت کردند و در سقیفه بنی ساعده جمع شدند، علی و زبیر و همراهانش نیز با ما مخالفت کردند و مهاجرین به سوی ابوبکر جمع شدند و من گفتم بیایید به سوی انصار برویم، وقتی به سوی آنها رسیدیم، مردی را دیدیم که برای آنها سخنرانی می‌کرد، بعد از سخنان او مطالبی را آماده کرده بودم که بگویم، ابوبکر مانع شد و خودش سخنرانی کرد و گفت: خلافت باید به قریش برسد و یکی از ما یعنی من و

ابوعبیده جراح را پیشنهاد داد و در نهایت تمام مهاجرین و انصار با او بیعت کردند (بخاری، 1311ق، ج 8، ص 168).

این جریان چند سؤال در ذهن مسلمانان ایجاد می‌کند: چرا بیعت با ابوبکر ناگهانی بود؟ چرا برخی از صحابه با بیعت ابوبکر مخالفت کردند؟ حضرت علی بن ابی طالب (ع) در این ماجرا چه نقشی داشت؟ مگر رسول گرامی اسلام ﷺ آن حضرت را ملاک ایمان و نفاق افراد معرفی نکرده بود؟ با این وجود، چرا در سقیفه اسمی از ایشان به میان نیاوردند؟ آیا این رفتار ابوبکر و عمر و تمام مهاجرین و انصار در سقیفه از روی محبت و دوستی بوده است، یا از روی بغض و دشمنی؟

بی‌تردید این عملکرد حاکی از بغض آنها است، شاهد ما نامه محمد فرزند ابوبکر به معاویه است. محمد، معاویه را به نافرمانی از حضرت امیرالمؤمنین علی (ع) سخت نکوهش کرد، معاویه نیز در پاسخ به او نوشت:

ما و پدرت ابوبکر در زمان پیامبر حق فرزند ابوطالب را برای خود لازم می‌دانستیم و فضل او را بر خود برتر می‌دیدیم، ولی وقتی خداوند پیامبر را به سوی خود فرا خواند، پدرت و فاروق او عمر اولین کسانی بودند که با او مخالفت کردند و حق او را گرفتند، سپس او را به سوی خود دعوت کردند و او از آنها دوری کرد و آنها هم بر او اندوه و مشکلاتی زیادی وارد کردند و چون از دنیا رفتند، عثمان که سومین نفرشان بود، برخاست و بر سیره آنها عمل کرد (ابن ابی‌الحدید، 1404ق، ج 3، ص 190؛ عصامی، 1419ق، ج 3، ص 15).

معاویه به صراحت بیان می‌کند که ابوبکر و عمر با حضرت امیرالمؤمنین علی (ع) مخالفت کردند و حق آن حضرت را گرفتند تا جایی که بر ایشان اندوه بسیاری وارد کردند، آیا این اندوه بسیار چیزی جز ضرب و شتم حضرت فاطمه زهرا است؟ ابن قتیه شخصیت مورد اعتماد عامه می‌گوید:

ابوبکر به دنبال بیعت گرفتن از کسانی بود که در خانه علی بن ابی‌طالب جمع شده بودند و از این رو عمر را به سوی‌شان فرستاد تا از آنها بیعت بگیرد، عمر نیز هیزم خواست و گفت: سوگند به خدایی که جانم در او است، اگر از خانه خارج نشوید، خانه را با کسانی که در آن است، به آتش می‌کشم. به عمر گفتند: فاطمه در این خانه است! عمر گفت: هرچند فاطمه در آن باشد (ابن قتیه دینوری، 1418ق، ج 1، ص 16).

طبری تاریخ نگار عامه می‌گوید:

عمر به سوی خانه علی که طلحه و زبیر و گروهی از مهاجران در آن بودند آمد و گفت: به خدا سوگند برای بیعت با ابوبکر از خانه خارج شوید، در غیر این صورت خانه را به آتش می‌کشم (طبری، بی‌تا، ج 2، ص 233).

ذهبی نیز از ابن ابی دارم نقل می‌کند:

عمر با لگد به پهلوی فاطمه زد و محسنش سقط شد (ذهبی، 1405ق، ج 15، ص 578). آیا آتش به در خانه حضرت امیرالمؤمنین علی (ع) و حضرت فاطمه زهرا علیها السلام آوردن و لگد به پهلوی او زدن از روی محبت و دوستی بوده است، یا از روی بغض و دشمنی؟ همچنین ابوبکر در یکی از سخنرانی‌های خود به صراحت درباره حضرت امیرالمؤمنین علی (ع) و حضرت فاطمه زهرا خطاب به مردم می‌گوید:

ای مردم! این چه رفتار و گفتاری است؟ این آرزوها در زمان پیامبر کجا بودند؟ هرکس شنیده است، بگوید و هرکس شاهد بوده است، صحبت کند. او فقط یک رویاه است که دمش شاهد او است و سبب هر فتنه‌ای است، او از ضعیفان کمک می‌گیرد و از زنان یاری می‌طلبد. مانند: ام‌طحال که اهلش را به سوی فساد و بی‌عفتی می‌کشاند (ابن مهران عسکری، بی‌تا، ج 1، ص 553).

ابوبکر به صراحت حضرت امیرالمؤمنین علی (ع) با زنی از اعلام در جاهلیت که محبوب‌ترین نزدیکان او زناکاران بودند، مقایسه می‌کند و به آن حضرت ناسزا می‌گوید، این درحالی است که حضرت ام‌سلمه از پیامبر اکرم نقل می‌کند که آن حضرت فرمود:

هرکس علی را سب کند و به او ناسزا گوید، مرا سب کرده و به من ناسزا گفته است.

حاکم نیشابوری بعد از نقل این حدیث می‌نویسد: «سند آن صحیح است، ولی بخاری و مسلم آن را نیاورده‌اند» (حاکم نیشابوری، 1411ق، ج 3، ص 130).

ابن عباس نیز از قول پیامبر نقل کرده است که آن حضرت فرمود:

هرکس به علی فحش بدهد، به من فحش داده است و هرکس به من فحش بدهد، به خداوند فحش داده است و خداوند او را با صورت به آتش جهنم خواهد انداخت (آجری، 1420ق، ج 4، ص 2060).

از این رو ابن تیمیه می‌گوید:

بررسی دلالتی حدیث لا یحبک الا مؤمن و لا یبغضک الا منافق ... (امید شیرینی) 131

بسیاری از صحابه و تابعین بغض علی را داشتند و به او ناسزا می گفتند و با او می جنگیدند (ابن تیمیه، 1406ق، ج 7، ص 137).

بنابراین ابوبکر و عمر، طبق حدیث شریف لا یحبک الا مؤمن و لا یبغضک الا منافق، مبغض حضرت امیرالمؤمنین علی (ع) هستند و در نتیجه منافقند «وَإِنَّ الْمُنَافِقِينَ فِي الدَّرَكِ الْأَسْفَلِ مِنَ النَّارِ؛ بی تردید منافقان در پایین ترین طبقه از آتش جهنم هستند» (سوره نساء، آیه 145) و شایستگی خلافت و جانشینی رسول خدا را ندارند.

5. نتیجه گیری

حدیث شریف «لا یحبک الا مؤمن و لا یبغضک الا منافق» را تعداد کثیری از بزرگان عامه در قرون مختلف نقل کرده اند و بدین جهت در نزد عامه متواتر و از اعتبار بالایی برخوردار بوده و بزرگان آنها حکم به صحت حدیث کرده اند.

حدیث مذکور به وضوح بر افضلیت حضرت امیرالمؤمنین علی (ع) و در نتیجه امامت آن حضرت و نفی خلافت ابوبکر دلالت دارد؛ زیرا حضرت امیرالمؤمنین علی (ع) در حدیث شریف لا یحبک الا مؤمن و لا یبغضک الا منافق به خاطر صفات و ویژگی هایی که دیگران فاقد آن می باشند، ملاک ایمان و نفاق افراد و محبوب ترین مؤمنان نزد رسول خدا ﷺ قرار گرفته و این محبت در جهت امور دینی مورد تأکید قرار داده شده است و هرکس فضیلت بیشتر و شأن بالاتری از ایمان و اسلام داشته باشد، برای امامت و خلافت پس از رسول خدا ﷺ که بالاترین منازل دین بعد از نبوت است، شایسته تر است و این از اختصاصات ایشان است و اختصاص بنابر نظر ابن تیمیه موجب افضلیت و در نتیجه امامت می شود و ابوبکر نیز بر اساس شواهد تاریخی با حضرت امیرالمؤمنین علی (ع) دشمنی کرد و حق ایشان را نادیده گرفت و دهان به جسارت باز کرد و بنابر این حدیث شریف، شایستگی خلافت رسول خدا ﷺ را ندارد.

پی نوشت

1.

- عبدالله بن الزبیر القرشی الأسدی الحمیدی المکی المتوفی 219 (حمیدی، 1996م، ج 1، ص 182)

132 پژوهشنامه علوی، سال 16، شماره 1، بهار و تابستان 1404

- عبدالله بن محمد بن أبي شيبة العباسي الكوفي المتوفى 235 (ابن أبي شيبة، 1436ق، ج 18، ص 54).
- أحمد بن محمد بن حنبل بن هلال بن أسد الشيباني المتوفى 241 (ابن حنبل، 1421ق، ج 2، ص 136؛ همان، 1403ق، ج 2، ص 536).
- مسلم بن الحجاج بن مسلم القشيري النيسابوري المتوفى 261 (مسلم نيسابوري، 1374ق، ج 1، ص 86).
- محمد بن عيسى بن سورة الترمذي المتوفى 279 (ترمذي، 1395، ج 5، ص 643).
- أحمد بن شعيب بن علي الخراساني النسائي المتوفى 303 (نسائي، 1348ق، ج 8، ص 115؛ همان، 1406ق، ص 118).
- عبدالرحمن بن محمد الحنظلي الرازي ابن أبي حاتم المتوفى 327 (ابن أبي حاتم، 1427ق، ج 6، ص 509).
- أحمد بن محمد بن زياد بن بشر ابن الأعرابي المتوفى 340 (ابن أعرابي، 1418ق، ج 1، ص 333).
- محمد بن حبان بن أحمد التميمي البستي المتوفى 354 (ابن حبان، 1433ق، ج 4، ص 189).
- علي بن عمر بن أحمد بن مهدي البغدادي الدارقطني المتوفى 385 (دارقطني، 1406ق، ج 3، ص 1376).
- محمد بن إسحاق بن محمد بن يحيى بن منده العبدى المتوفى 395 (ابن منده، 1406ق، ج 1، ص 414).
- محمد بن عبدالله النيسابوري المعروف بابن البيع المتوفى 405 (حاكم نيسابوري، 1397ق، ص 180).
- هبة الله بن الحسن بن منصور الطبري الرازي اللالكائي المتوفى 418 (لالكائي، 1423ق، ج 5، ص 1003).
- أحمد بن عبدالله بن أحمد بن إسحاق بن موسى بن مهران الأصبهاني المتوفى 430 (ابن مهران، 1417ق، ص 76؛ همان، 1422ق، ص 102).
- أحمد بن الحسين الخسروجردي الخراساني البيهقي المتوفى 458 (بيهقي، 1401ق، ص 354).
- منصور بن محمد المروزي السمعاني التميمي المتوفى 489 (سمعاني، 1418ق، ج 3، ص 317).
- محمد بن طاهر بن علي المقدسي الشيباني المتوفى 507 (ابن قيسراني، 1416ق، ج 3، ص 1476).
- عياض بن موسى بن عياض بن عمرو بن يحيى السبتي المتوفى 544 (يحصبي، 1409ق، ج 2، ص 48).

بررسی دلایلی حدیث لا یحبک الا مؤمن و لا یغضک الا منافق ... (امید شیرینی) 133

- یحیی بن هبيرة بن محمد الذهلي الشيباني المتوفى 560 (ذهلي، 1417ق، ج 1، ص 284).
- عبدالحق بن عبدالرحمن الأزدي الأندلسي المتوفى 581 (ابن خراط، 1422ق، ج 1، ص 112).
- علي بن أبي الكرم الشيباني الجزري عز الدين ابن الأثير المتوفى 630 (ابن اثير، 1415ق، ج 4، ص 87؛ همان، بی تا، ج 8، ص 656).
- محیی الدین یحیی بن شرف النووی المتوفی 676 (نووی، 1414ق، ص 279؛ همان، بی تا، ج 1، ص 348).
- محمد بن علي المحمودي المتوفى 680 (ابن صابوني، 1377ق، ج 37، ص 23).
- سليمان بن عبد القوي الطوفي الصرصري المتوفى 716 (صرصري، 1407ق، ج 2، ص 138).
- عبدالرزاق بن أحمد ابن الفوطي الشيباني المتوفى 723 (ابن فوطي، 1416ق، ج 3، ص 352).
- أحمد بن عبد الوهاب القرشي التيمي النويري المتوفى 733 (نويري، 1423ق، ج 20، ص 5).
- علي بن محمد الشيعي أبو الحسن المعروف بالخازن المتوفى 741 (خازن، 1415ق، ج 4، ص 173).
- محمد بن أحمد بن عثمان الذهبي المتوفى 748 (ذهبي، 1382ق، ج 2، ص 41؛ همان، 1405ق، ج 5، ص 189؛ همان، 1413ق، ج 3، ص 634؛ همان، 1419ق، ج 1، ص 14).
- محمد بن أبي بكر بن أيوب ابن قسيم الجوزية المتوفى 751 (ابن قسيم جوزيه، 1441ق، ج 4، ص 405).
- مغلطاي بن قليج الحنفي المتوفى 762 (ابن قليج، 2011م، ج 1، ص 341).
- إسماعيل بن عمر بن كثير القرشي البصري ثم الدمشقي المتوفى 774 (ابن كثير، 1418ق، ج 11، ص 85).
- علي بن أبي بكر بن سليمان الهيثمي المتوفى 807 (هيثمي، 1414ق، ج 9، ص 133).
- محمد بن محمد بن يوسف ابن الجرزي المتوفى 833 (ابن جرزي، 1994م، ص 17).
- محمد بن إبراهيم بن علي ابن الوزير الحسنی القاسمی المتوفی 840 (ابن وزير، 1415ق، ج 8، ص 113).
- أحمد بن علي بن محمد الكنانی العسقلانی المتوفی 852 (ابن حجر عسقلانی، 1380ق، ج 7، ص 72).
- إبراهيم بن محمد ابن مفلح المقدسي الراميني المتوفى 884 (ابن مفلح، 1410ق، ج 2، ص 439).
- محمد بن عبدالرحمن بن محمد السخاوي المتوفى 902 (سخاوي، 1405ق، ص 170).
- عبد الرحمن بن أبي بكر السيوطي المتوفى 911 (سيوطي، 1423ق، ج 1، ص 414).
- علي بن محمد ابن عراق الكنانی المتوفی 963 (ابن عراق، 1399ق، ج 1، ص 399).

134 پژوهشنامه علوی، سال 16، شماره 1، بهار و تابستان 1404

- أحمد بن محمد بن علی بن حجر الهیتمی السعدی الأنصاری المتوفی 974 (ابن حجر هیتمی، 1403ق، ج 2، ص 359).
- علی بن حسام الدین ابن قاضی خان القادری الشاذلی الهندی البرهانفوری المتوفی 975 (متقی هندی، 1401ق، ج 11، ص 598).

کتابنامه

قرآن کریم

- آجری، محمد بن الحسین (1420ق). الشریعة، محقق: عبد الله بن عمر بن سلیمان الدمیجی، ریاض: دار الوطن، الطبعة: الثانية.
- ابن أبی الحدید، عبد الحمید بن هبة الله (1404). شرح نهج البلاغة، محقق: محمد ابو الفضل ابراهیم، قم: مكتبة آية الله المرعشي النجفی، چاپ اول.
- ابن ابی شیبہ، عبد الله بن محمد (1436ق). المصنف، محقق: سعد بن ناصر أبو حبيب الشثری، ریاض: دار كنوز إشبیلیا للنشر و التوزیع، الطبعة: الأولى.
- ابن ابی یعلی، أحمد بن علی (1404ق). مسند أبی یعلی، محقق: حسین سلیم أسد، دمشق: دار المأمون للتراث، الطبعة: الأولى.
- ابن تیمیہ حرانی، أحمد بن عبد الحلیم (1406ق). منهاج السنة النبویة، محقق: محمد رشاد سالم، بی جا: جامعة الإمام محمد بن سعود الإسلامية، الطبعة: الأولى.
- ابن تیمیہ حرانی، احمد بن عبد الحلیم (1425ق). مجموع الفتاوى، مدینه: مجمع الملك فهد لطباعة المصحف الشريف.
- ابن حجر هیتمی، احمد بن محمد (1417ق). الصواعق المحرقة على اهل الرفض و الضلال و الزندقه، محقق: عبد الرحمن بن عبد الله التركي و كامل محمد الخراط، لبنان: مؤسسه الرساله، الطبعة الاولى.
- ابن حنبل، احمد بن محمد (1421ق). مسند احمد، محقق: شعيب الأرنؤوط و عادل مرشد، بی جا: مؤسسه الرساله، الطبعة: الأولى.
- ابن شاهین، عمر بن أحمد (1415ق). شرح مذاهب أهل السنة و معرفة شرائع الدين و التمسك بالسنن، محقق: عادل بن محمد، بی جا: مؤسسه قرطبة للنشر و التوزیع، الطبعة: الأولى.
- ابن عساکر، علی بن الحسن (1421ق). معجم، محقق: وفاء تقی الدین، دمشق: دار البشائر، الطبعة: الأولى.
- ابن فارس، احمد (1404ق). معجم مقاییس اللغة، محقق: هارون، عبد السلام محمد، قم: مكتب الاعلام الاسلامی، چاپ اول.
- ابن قتیبه دینوری، عبد الله بن مسلم (1418ق). الامامه و السیاسه، بیروت: دارالکتب العلمیه.

بررسی دلایلی حدیث لا یحبک الا مؤمن و لا یغضک الا منافق ... (امید شیرینی) 135

- ابن قیسرانی، محمد بن طاهر (1416ق). ذخیره الحفاظ، محقق: عبد الرحمن الفریوئی، ریاض: دار السلف، الطبعة: الأولى.
- ابن منظور، محمد بن مکرم (1402ق). مختصر تاریخ دمشق، محقق: روحیة النحاس و ریاض عبد الحمید مراد و محمد مطیع، دمشق: دار الفكر للطباعة و التوزیع و النشر، الطبعة: الأولى.
- ابن مهران عسکری، الحسن بن عبد الله (بی تا). جمهرة الأمثال، بیروت: دار الفكر.
- استر آبادی، عبد الجبار بن احمد (1422ق). شرح الأصول الخمسة، محقق: احمد بن حسین ابی هاشم و سمیر مصطفی رباب، بیروت: دار إحياء التراث العربی.
- امینی، عبد الحسین (1416ق). الغدير فی الكتاب و السنة و الأدب، مرکز الغدير للدراسات الاسلامیة، قم: مرکز الغدير للدراسات الإسلامیة.
- ایجی، عبد الرحمن بن احمد (بی تا). المواقف فی علم الکلام، بیروت: عالم الكتب.
- بخاری، محمد بن إسماعیل (1311ق). صحيح البخاری، محقق: جماعة من العلماء، مصر: بالمطبعة الكبرى الأميریة.
- بغدادی، عبد القاهر بن طاهر (2003م). اصول الايمان، بیروت: مكتبة الهلال.
- بغوی، الحسین بن مسعود (1403ق). شرح السنة، محقق: شعيب الأرناؤوط و محمد زهير الشاويش، بیروت: المكتب الإسلامی، الطبعة: الثانية.
- بلاذری، احمد بن یحیی (1417ق). جمل من انساب الاشراف، محقق: سهیل زکار و ریاض الزرکلی، بیروت: دار الفكر، الطبعة: الأولى.
- ترمذی، محمد بن عیسی (1395ق). سنن الترمذی، محقق: أحمد محمد شاکر و محمد فؤاد عبد الباقي و إبراهیم عطوة عوض المدرس فی الأزهر الشریف، مصر: شركة مكتبة و مطبعة مصطفى البابي الحلبي، الطبعة: الثانية.
- تفتازانی، مسعود بن عمر (1412ق). شرح المقاصد، محقق: عمیره، عبد الرحمن، قم: الشریف الرضی.
- حاکم نيسابوری، محمد بن عبد الله (1397ق). معرفة علوم الحديث، محقق: السيد معظم حسين، بیروت: دار الكتب العلمیة، الطبعة: الثانية.
- حاکم نيسابوری، محمد بن عبدالله (1411ق). المستدرک علی الصحیحین، محقق: مصطفى عبد القادر عطا، بیروت: دار الكتب العلمیة، الطبعة: الأولى.
- ذهبی، محمد بن أحمد (1405ق). سير أعلام النبلاء، محقق: مجموعة من المحققين بإشراف الشيخ شعيب الأرناؤوط، بی جا: مؤسسة الرسالة، الطبعة: الثالثة.
- سعدی، عبد الرحمن بن ناصر (1420ق). تيسير الكريم الرحمن فی تفسير كلام المنان، محقق: عبد الرحمن بن معلا اللويحق، بی جا: مؤسسة الرسالة، الطبعة: الأولى.

136 پژوهشنامه علوی، سال 16، شماره 1، بهار و تابستان 1404

- سفیری، محمد بن عمر (1425ق). المجالس الوعظية فی شرح أحاديث خير البرية من صحيح الإمام البخاری، محقق: أحمد فتحي عبد الرحمن، بيروت: دار الكتب العلمية، الطبعة: الأولى.
- سيوطي، عبد الرحمن بن أبي بكر (1426ق). جمع الجوامع المعروف، محقق: مختار إبراهيم الهائج و عبد الحميد محمد ندا و حسن عيسى عبد الظاهر، قاهره: الأزهر الشريف، الطبعة: الثانية.
- شاشي، أحمد بن محمد (1402ق). أصول الشاشي، بيروت: دار الكتاب العربي.
- شهرستاني، محمد بن عبد الكريم (بی تا). الملل و النحل، بی جا: مؤسسه الحلبي.
- طبرسي، فضل بن حسن (1417ق). إعلام الوری بأعلام الهدی، محقق: مؤسسه آل البيت، قم: آل البيت، چاپ سوم.
- طبری، محمد بن جریر (بی تا). تاريخ طبری، بيروت: دار الكتب العلميه.
- عصامي، عبد الملك بن حسين، (1419ق). سمط النجوم العوالی فی أنباء الأوائل و التوالی، محقق: عادل أحمد عبد الموجود و علی محمد معوض، بيروت: دار الكتب العلمية، الطبعة: الأولى.
- فراهیدی، خليل بن احمد، (1409ق). العين، قم: نشر هجرت، چاپ دوم.
- قسطلانی قتيبي، أحمد بن محمد، (بی تا). المواهب اللدنية بالمنح المحمدية، مصر: المكتبة التوفيقية.
- مزی، يوسف بن عبد الرحمن، (1403ق). تحفة الأشراف بمعرفة الأطراف، محقق: عبد الصمد شرف الدين، بی جا: المكتب الإسلامي. الطبعة: الثانية.